

İBRAHİM ALAEDDİN'İN ÇANAKKALE CEPHESİ SEYAHATİNDEN MÜLHEM ÇANAKKALE İZLERİNDE TÜRK PORTRESİ

Öz: Millî edebiyat döneminde şiire başlamış, anlayış itibarıyla şiirin bir misyon yüklenmesi gerektiğini düşünmüş şairlerden biri olan İbrahim Alaeddin Gövsa, Türk şiirinin dil ve muhteva çerçevesinde millî bir karakter kazanma sürecine eserleriyle katkı sağlamıştır. Onun şiirini biçimlendiren etkenlerden biri de şahit olduğu olaylardır. Gövsa'nın Çanakkale cephesinde giden edipler arasında yer almış olması, Türk askerini konu alan şiirler kaleme almasında etkili olmuştur. Gövsa, 1915'te cephe hattını ziyareti sırasında gördüğü mekân ve insan manzaralarından ilham alarak yazdığı ve ancak 1922'de basımını yapabildiği *Çanakkale İzleri* adını taşıyan şiir kitabıyla Çanakkale cephesini ve cephede farklı şekillerde gördüğü Türk askerini şiiriyle tasvir eder. Kitapta yer alan mekân, savaş esnasında şairin hayalinde canlanan imgelerle biçimlenir. Gece, deniz, top sesleri, gölgeler etrafında savaşın ilerleyişi yansıtılır. Bu şiirlerde asıl anlatılmak istenilen savaşın kahramanları olan Türk askerleridir. Kitabın bütününe bakıldığında şairin Türk askeri portresi oluşturma gayretiyle hareket ettiği görülür. Bunu yaparken kendi duyduğu ve düşünüşünün yanında, cephede kendisine eşlik eden askerlerle intikalleri, Türk askerinin tavır ve davranışlarının tasvirleri ile askerlerin iç dünyalarına dair hayaller üzerinden şiirlerini oluşturduğu söylenebilir. Çalışmada *Çanakkale İzleri* kitabında şiir vasıtasıyla savaş mekânının hangi imgeler etrafında tasvir edildiği ve Türk askerinin şiirlerde nasıl tanımlandığı üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: İbrahim Alaeddin Gövsa, Şiir, Birinci Dünya Savaşı, Millî Kimlik, Çanakkale Cephesi, Türk İmajı.

Portrait of Turk in Canakkale Traces Inspired by İbrahim Alaeddin's Travel to the Canakkale Front

Abstract: İbrahim Alaeddin Govsa, one of the poets who started poetry in the period of national literature and thought that he should be assigned a mission due to his understanding of poetry, contributed to the process of gaining a national character in Turkish poetry within the framework of language and content with his works. One of the agents that shaped his poetry is the events he witnessed. The fact that he was among the poets who went especially on the Canakkale front was influential in the emergence of his poems about Turkish soldiers. With his poetry book titled *Traces of Canakkale*, which he wrote by being inspired by the spatial and human landscapes he saw during his visit to the front line in 1915 and which he could only publish in 1922, he depicts the Canakkale front and the Turkish soldier he saw on the front in different ways. The space in the book is shaped by the images that come to life in the poet's imagination during the war. The progress of the war is depicted around the night, the sea, the sounds of cannons and the shadows. In his poems, the main focus is the heroes of the war, Turkish soldiers. Considering the whole book, it is seen that he tries to create a general Turkish soldier portrait. While doing this, it is seen that he develops his poetry based on the interactions with the soldiers on the front, the depiction of Turkish soldiers' behaviors and manners, the dreams about the soldiers' inner world, as well as his own feelings and thoughts. In this study, in the book of *Canakkale Traces*, it will be focused on the images around which the war space is depicted and how the Turkish soldier is defined through poetry.

Keywords: İbrahim Alaeddin Govsa, Poem, World War I, National Identity, Canakkale, Gallipoli, Turkish Portrait.

TÜRLÜK BİLİMİ ARAŞTIRMALARI
JOURNAL OF TURKOLOGY RESEARCH
52. SAYI / VOLUME
2022-GÜZ / AUTUMN

Sorumlu Yazarlar Corresponding Authors

Dr. Öğr. Üyesi
Fatih DİNÇER

Ahi Evran Üni.
Fen-Edebiyat Fak.
Türk Dili ve Edebiyatı Böl.

fatihdincer@yandex.com

ORCID: 0000-0003-3721-4347

Gönderim Tarihi Received

14.09.2022

Kabul Tarihi Accepted

17.11.2022

Atf Citation

Dinçer, Fatih. Çevik, Mehmet.
"İbrahim Alaeddin'in Çanakkale
Cephesi Seyahatinden Mülhem
Çanakkale İzleri'nde Türk Port-
resi." *Türklük Bilimi Araştırma-
ları*, no. 52, 2022, ss. 29-46.

ARAŞTIRMA MAKALESİ
RESEARCH ARTICLE

Giriş

Milletlerin müşterek hafızalarının şekillenmesinde yaşadıkları kitlesel olayların etkisi önemli bir yere sahiptir. Çağlar boyunca imge, müzikalite vb. teknik ahenk unsurları ile örülmüş şiir, toplumların hafızasını oluşturmada hayati bir öneme sahip olmuştur. Sözlü anlatı geleneğinden, okuryazarlığın hâkim evresine geçişle birlikte müşterek hafızanın yeni araçları kullanılmaya başlansa da şiirin doğasından kaynaklanan akılda kalıcılık, ahenkten, müzikaliteden doğan hayranlık ve imgelerin uyandırdığı hayal dünyası, bu türün toplumsal hafızanın araçları arasında yerini korumasını temin etmiştir. Şiir, bu özellikleri itibarıyla modernleşen toplumda da iç dünyasının yansımalarını barındırmaya devam eder. Bazen lirizmin bazen girift sembolizmle yoğrulan şiir, izleklerin, sembollerin, çağrışımların zihniyet oluşturmadaki rolünü kavrayıp topluma mesaj vermeyi birincil görev addeden şairler vasıtasıyla öğretici ve faydacı bir kısıya da bürünür. Öyle ki ideolojilerin, fikirlerin hâkim çağında propagandist yaklaşımlar, şiirin ilhamlardan çok şuur verici yönünü kullanırlar.

Millî duyuş düşünüş tarzı olarak tanımlanabilecek, millî kimlik oluşturma çabasının sistemli bir şekilde Türk edipleri tarafından uygulanmaya başladığı evrede, I. Dünya Savaşı patlak verir. Bu savaş sürecinde açılan Çanakkale Cephesi, tarihsel izdüşümünün, bireysel trajedilerin, siyasal akislerin yanında yaşanan hikâyeleri ile müşterek hafızada yer edinir. Çanakkale Savaşı etrafında kaleme alınmış şiirler bu hafızanın koleksiyonları arasında yer alırlar. Muharebede gösterilen azim, fedakârlık ve kahramanlıklar milletin zihin dünyasında destanlaşan bir Çanakkale'yi, dünya savaş tarihinde iz bırakan bir hadiseyi ortaya çıkarır. Çanakkale, bu itibarla gerek döneminin şair ve yazarları gerekse günümüze kadar uzanan süreçteki edebiyat içerisinde hatırı sayılır bir etki yaratır. Bu çerçevede yapılmış birkaç çalışma Çanakkale muharebelerinin şiirdeki yansımalarına yer verir.¹ Çanakkale etrafında oluşan edebî mahsullerin bir kısmı savaş sırasındaki müşahitliklerden doğar. Cephedeki hareketliliğin şiirlere yansması yanında özellikle Türk imajının Türk askeri etrafında duyguları öne çıkaracak şekilde tasarlandığı üzerine de düşünmek gerekir. Bu şiirler müşterek hafızanın içerisinde Türk imgesini biçimlendirirler. Yine bu tarz şiirlerde Türklerin ordu-millet tanımlamasına uyacak bir biçimde tasvir edildiği görülür. “Siyasi belirsizliğin, imparatorluktan millî devlete geçiş sürecinin sancılarının yaşandığı dönemlerde şair büyük bir ümitle tarihe sığınır” (Eliuz 63). Şair bu itibarla modern toplum hafızasının hareket noktası olması bakımından tarihin rolünün farkındadır. Elbette bu tarih sadece belgeye dayalı bir yapıya sahip değildir. Onu toplumsal hafızaya kazandıran Gövsâ'nın şahit olduğu manzaradır. Şair tarihe tanıklık ettiği zaman dilimlerini ruhsal ve duygusal hissedişleriyle birleştirerek şiirlerini yazar. Çanakkale İzleri adlandırması manzaranın şairde bıraktığı tesirlerin manasını barındırmakla birlikte Türk askerinin savaş meydanındaki destanlaşan hikâyesinin toplum hafızasındaki yerini de tanımlar.

¹ Ömer Çakır tarafından hazırlanan *Türk Şiirinde Çanakkale Muharebeleri* (2004) başlıklı kitap, Mitat Durmuş'un “Çanakkale Şiirleri Bağlamında Millî Romantik Duyuş Tarzı” (2006) ve Genç Osman Geçer'in “Türk Ediplerin Çanakkale Cephesini Ziyareti ve Yansımaları” (2016) başlıklı yazılar bu çerçevede dikkat çeken çalışmalardır.

Çanakkale cephesinde yaşananlara tanıklık eden İbrahim Alaeddin, şair yönüyle cephenin durumunu tarif ederken, yüceltilmiş ve lirik bir söyleyişle biçimlendirilmiş şiirler kaleme alır. Savaşın bütün gerçeğiyle karşılaşan bir şair, şüphesiz ki çağrışımları önceleyen şiirine gerçeği taşıma sorumluluğunu hissedecektir. Şiir anlayışı itibarıyla Fecr-i Âtî etrafında kısa bir süre kalan ve sonrasında millî edebiyat akımının duyuş ve düşünüşüyle hareket etmeye başlayan Gövsa, Türklük şuurunu öne çıkaracak şekilde eserlerinin kaleme almaya başlar. Eğitim ve çocuk psikolojisi konusunda uğraş vermesinin, bu alanda yazdıklarıyla döneminde epeyce ses getirmesinin yanında (Çetin 159; Banarlı 1237), kaleme aldığı şiirlerinde çeşitli yönleriyle Türklük vurgusu dikkat çeker. “Millî duyuş ve düşünüş tarzı” olarak nitelenen bir evrenin edibi olarak İbrahim Alaeddin Gövsa, yazar ve şair heyetiyle gittiği savaş alanında tanık olduğu manzara karşısında hissî olarak etkilenmiş bir ferde dönüşür. Bu hissiliğin kaynağı biraz da dönemin şiir anlayışı olarak görülebilecek duygu-sezgi ağırlıklı şiirin millî duyarlılıkla birleşmesinde aranabilir. Elbette Çanakkale cephesi manzaraları buna tanıklık eden diğer şairlerde olduğu gibi Gövsa'nın üzerinde derin izler bırakacaktır. Bu tesirler kitabın başlığına sirayet edecek tesirler bırakmış olmalı ki, Gövsa, tanık olduğu insan ve mekânı epik ve liriğin iç içe geçtiği manzumeler dizisine dönüştürecektir. Şair, Çanakkale’de yaşananları şiir kitabının “Başlangıç” kısmında şöyle ifade eder:

Düşmana en ziyade yaklaşan siperlere girerek mükemmel ve faik hücum vasıtalarına karşı ne müşkül ve ne elim şartlar içinde harbedildiğini demir ve ateşe karşı azimle ve imanla yapılan müdafaanın büyüklüğünü gördüm. Şehirler kadar şehit mezarları, ordular kadar gömülmemiş cesetler bende unutulmaz acılar bıraktı. Harbin ne feci ve ne ulvî bir çığlık olduğuna şahit oldum (Gövsa 12).

Gövsa bu satırların devamında Çanakkale'nin azametini anlatmanın bir görev olduğunu belirterek, tesiri altında kaldığı bu manzarayı “hazmederek” bir “tahlil devresinden sonra” manzumlaştırarak kaleme almaya başladığını belirtir (13). Bu itibarla *Çanakkale İzleri* 1922 yılında “Anafartalar’ın Müebbet Kahramanına” atfıyla kitap olarak basılır. 1932 yılında şair, kitabı Latin harfleriyle yeniden yayımlar. Çanakkale ziyaretine kendisiyle birlikte iştirak eden diğer ediplerin imzalarına kitabında yer verir (Gövsa 53). Buna göre; Celal Sahir, Enis Behiç, Mehmet Emin, Muhittin, Ahmet Yekta, Ağaoğlu Ahmet, Ömer Seyfettin, Mehmet Selahattin, Yusuf Razi, Hıfzı Tevfik Orhan Seyfi, Edip Servet, Ali Canip, Hamdullah Suphi, Ressam Nazmi Ziya, Çallı İbrahim isimlerinin cephe ziyaretine katıldıkları anlaşılır (Gövsa 11). İbrahim Alaeddin ziyaretten kitapla dönen tek isim olmuştur. Yıllar sonra kitaplaşan eserde yer alan şiirlerin büyük bir bölümünün daha önce *Milli Mecmua*, *Tanin* ve *Türk Yurdu*’nda yayınlandığını da belirtmek gerekir (Gürel 120). Kitabın başlangıç kısmında geçen ifadeler ise Gövsa'nın şiirini oluştururken hissî tarafı ağırlıklı olmakla beraber, bu şiir dizisinde bir tasarıma gittiği, bir biçimlendirme mesaisi sarf ettiği kanaati doğurur. Bu açıdan bakıldığında şairin hatıralarında diri kalan, görüntüleri, dikkatleri ve manzaraları düzenleyerek şiire dönüştürdüğü söylenebilir.

Şiirle Kurulmak İstenen Geçmiş, Hâl ve Gelecek Bağ

Çanakkale İzleri genel bir bakışla irdelendiğinde, cephenin tanıklık edilen görünümünün tasviri, şairin lirizmiyle bütünleştirerek şiirine taşıdığı duygularını ifade etmek için değişime uğrattığı manzaralar ve Türk askerinin, cephede değişen

manzaraya benzer biçimde şiire dönüştüğü görülür. Şair en dış çerçevede şiirleri Çanakkale cephesini gezdiği andan buradan ayrılışını anlattığı doğrusal bir zamana göre şiirlerini sıralamış gibidir. Bu bakımdan Çanakkale'nin geçmişi, hâli ve geleceğine dair üç şiirden bahsedilebilir. Şair mekânın geçişini “Süleyman Paşa'nın Kabrinde” bulur. “Siperler Arasında” şiiri ile yaşadığı zamanın görünümünü tasvir eder, “Âfide Çanakkale” şiiri, şairce şahit olunan destanın gelecek nesillerde uyandıracığı saygınlığın ifadesidir. “Süleyman Paşa Kabrinde” şiirinde Gövsa kendini Orhan Gazi'nin oğlu Gazi Süleyman Paşa'nın manevi huzurunda bulur ve:

*Titredim girerken uzletgâhına
Ey yâdı ölmeyen şanlı kahraman
Ricalar getirdin ki penahuna
Versin o muazzam ruhun itminan
Esselam ey ulvi ruh-ı Süleyman, diye seslenir (17).*

Şair bir sonraki bentte “yeşil giyen”, “tekbir alan” askerinin sesiyle ve bulunduğu mekânın uyandırdığı duygularla geçmişe yönelir. Gazi Süleyman'ın Rumeli fethinde giriştiği gazaları hatırlatır. Bu hatırlayışın ardından şair yaşadığı ana döner:

*Üstünde kayboldu salların izi
Sana geçit veren Güzel denizi
Bugün düşman tuttu, kuşattı bizi
Eyvah, oldu hatta türben de viran
Kabrimden öcaldı gölgenden kaçan (Gövsa 18).*

Şairin işgale yeltenen düşmana karşı tavrı, Gazi Süleyman'a son dizelerindeki seslenişle oldukça dirayetli bir ruh hâlini yansıtır.

*Yattığın toprağı vermeyeceğiz
Milletin böylece andıçti inan (Gövsa 18).*

Gövsa bu şiiriyle geçmişle bağlantı kurarak gaza anlayışının ve gaziliğın Çanakkale cephesinde Mehmetçik tarafından devam ettirildiğini vurgulamış olur. Savaşın tarihsel bir sürecin ürünü olduğu atalarından devralınan bir miras olarak devam ettirildiği düşüncesi Gövsa'nın dizelerinde görünür.

Şairin içinde bulunduğu zamanı anlattığı şiirlerin en belirginini “Siperler Arasında” şiiridir. Mekânın geçişini Süleyman Paşa'yı yâd ederken kuran şair, içinde bulunduğu hali bu şiirle okuyucuya gösterir. Siperler arasında şairin zaman algısı yaşadığı olaylara göre biçimlenmeye başlar. Siper içinde askerlerle beraber intikal eden şair, şiirini hareket ve hareket sırasında ortaya çıkan intibalar üzerine oluşturmuştur.

*Geçiyorduk, önümüzde sağ cenahın bu levant
Kumandanı, yanımızda güler yüzlü zabitler.
(...)
Saatlerce yürümüştük hep oyulmuş topraktan
Yarı medfun şehitleri ilerimiz gerimiz.
(...)
Yürüyorduk, bir siperden ötekine geçecek*

*En kısa yol tamam olmamıştı, beş arşın
Kadar yeri geçmek için lazım geldi sürünmek* (Gövsa 25).

Şair içinde bulunduğu zamanda Türk askerinin oluşturduğu kahramanlık ve cesaret anlarını göstermeye çalışır. Şiir bir yönüyle tarihe karışacak olan Türk askerinin tavır ve hareketlerini şairin gözüyle kaydeder. Gerek bu şiirde gerekse Siperdeki anlarından bahsettiği şiirlerde aşağıdakine benzer Türk askerine yönelik pek çok niteleme yer alır.

*Kayıtsızca tırmanmağa hazırlandı kumandan
O sırada yüzü kumral gölgelerle örtülü,
Vidanın yükseklği gözlerinde parlayan
Boylu postu, aslan gibi bir Türkoğlu göründü* (Gövsa 26).

Gövsa kitabın ilk kısmına yerleştirdiği “Süleyman Paşa Kabrinde” şiiri ile Türk tarihindeki gaza anlayışını Çanakkale’ye bağlarken, cephe ziyaretinden ayrılışını içeren son kısımlarda Çanakkale’nin gelecekte ne ifade edeceğinin hayalini kurar. “Âtîde Çanakkale” şiiriyle tanık olduğu kahramanlık manzaralarının selam durulacak abidelere dönüşeceğini ifade eder.

*Fakat şu müstesna zafer eline
Koşanlar anacak bugün gene
Boğazda muazzam şan heykeline
Her sancak eğilip selam verecek* (Gövsa 45).

Bu zafer, şaire göre, aynı zamanda bedbaht Türk insanının sükûna, sulha ermesine, her bir köyün umranla, neş’yle dolmasına ve vahşilik tarihinin son bulmasına vesile olacaktır.

Bu zaman bağı dışında Gövsa, Çanakkale’ye gelişi ve gidişini anlattığı şiirlere yer vermiştir. Bu şiirler kitabın zaman açısından bir bütünlük oluşturmasını temin eder. Gelişi ve ayrılışını sezdirdiği şiirlerinde şairin tabiat manzaralarına odaklandığı görülür.

*Mehtap ile parıldayan bir gece
Harp yerinden uzaklaştık sessizce* (Gövsa 46).

Karşı tepelerde beliren “Nöbetçi gölgesiyle başlayan Çanakkale intibaları, Gittikçe uzaklaşan ve Türk askerini hatırlatan top sesleri ile “Ayrılırken” şiirinde son bulur.

*Yalnız toplar güürldüyor, inliyor,
Her yer medhuş o sedayı dinliyor.
Gene coşmuş velveleler, sayhalar.
Belli gene bir muazzam kavga var.
Ufuklardan ufuklara koşuşan
Sesler der ki: Türk eridir boğuşan* (Gövsa 47).

Çanakkale Cephesinin Tabiat-İnsan İlişkisi Bağlamındaki Akisleri

Kitapta savaş alanı şairin gözlemleriyle, intibalarıyla ve manzaraya yüklediği imgelerle oluşmuştur. Şiirlerin sıralanışı Gövsa’nın Cephe hattına gelişi, burada tanık oldukları olaylar ve cephe hattından ayrılarak İstanbul’a dönüşünü

içeren şiirlerden müteşekkildir. Mekân başlangıçta uzaktan seyredilen bir tabiat manzarasıyken şairin ziyareti boyunca savaşın getirdiği olay ve duygu durumlarıyla insanı değiştiren bir yapı kazanır.

Çanakkale bir mekân olarak karşımızdadır, Çanakkale Savaşları, bu mekâna sirayet etmiş belleğin, zamansal iz düşümünü verir. Geniş anlamda sanatkar, dar anlamda şair, dil aracılığı ile zamana ve mekâna sinmiş yaşamışlıkları estetik düzeyde işleyerek bir yandan belleği çalkalar, diğer yandan çalkalanan bu bellekle oluşmuş bir bilincin yaratılmasına olanak hazırlar. Şair, böylece bireysel kimliği sosyal kimliğe dönüştürür (Durmuş 388).

Şairin, mekân ve zaman dokusunu bazı şiirleriyle oluşturduğu görülür. “Gece Yürüyüşü”, “Gurbet Denizi”, “Siperler Arasında”, “Boğazdan Geçerken”, “Gurup, Ayrılırken”, “İstanbul’a Dönüş” adlı şiirler diğer şiirlerin aralarına yerleştirilerek kitabın bütünündeki zamansal ve mekânsal geçişin sağlanmaya çalışıldığı hissedilir. Bu şiirlerin ilki “Gece Yürüyüşü”dür. Bir dipnotla bu şiire ilham veren olaya dair bilgi verilir. 17 Temmuz gecesi Maydos ile Kilitbahir arasındaki asker sevkياتına tanık olan şair, bu manzarayı tabiat dekoru ile birlikte verir.

*Sakin bir gece, rüzgâr yorgun, uykuda deniz
Karşı sahilde mahmurlaşan incecik bir ay.
Bütün tabiat düşündürür bu halde sessiz.
Bu sessizlikte sanki sema metruk bir saray (Gövsa 13).*

dizeleriyle başlayan gece manzarasının içinde şair “dağların arkasında köpürmüş dev”ler, “zulmette haykıran şahikalar” ve “dalga dalga ilerleyen bir ordu” ile karşı karşıya kalır. Şairin gölgeler içinde Türk ordusuyla karşılaşmasından sonra bu ordu içindeki neferlere, zabıtlere yönettiği bakışların şiirin başındaki yalın tabiat görüntüsüyle harmanlanarak çağrışımlara dönüştüğü görülür.

*Gerilerde terkedilmiş güzel köyler, ocaklar
İleride bu ocağın o ezeli kavgası.
Geçiyordu durmaksızın sakit, mehip, pür-vakar
Büyük siyah denizlerin tükenmeyen dalgası
Kimdi bunlar, bu sayısız, meçhul, samit gölgeler,
Cenk yoluna akıp gelen memleketler, ülkeler? (Gövsa 15)*

“Gurbet Denizi” şiirinde denizle konuşan şair, duygularını, içine düştüğü hüznü ruh hâlini denizin hareketlerinde bulur. Şairin hissettiği meçhul bir hicran ve gamdan ibaret değildir. Şiir kitabın bağlamından uzak gibi dursa da denizin şairin iç dünyasıyla bütünleşmiş görüntüsü tecâhül-i ârif sanatıyla cephedeki Türk askerinin savaşın durgun zamanlarında denize baktığında daldığı hayallerin bir örneğiymiş gibi durur.

*Şimdi hangi derde düşüp bunaldın,
Hangi şifa bulmaz sevdaya daldın,
Kavga toprağından matem mi aldın?
Birden niçin böyle coştun ey deniz (Gövsa 19).*

Şair koşma tarzında yazdığı manzumesiyle Yunus'un: *taştın yine deli gönül,/ sular gibi çağlar mısın?* Dizelerini de çağrıştıracak şekilde; denizin dalgalarında, hareketlerinde bireysel bir duygusallık gibi görünen fakat cephe hattının durgun zamanlarındaki insanın iç sesini yansıtan bir şiir ortaya koyar.

“Gurbet Denizi”ndeki manzara şairin “Siperler Arasında” yürümeye başlamasıyla dağılır. Bu şiirde hüznün, gurbet, gam dağılmış çatışmanın ve kahramanlık sahnelerinin aksiyonu başlamıştır. Şair şiire verdiği dipnotta manzumlaştırdığı vakanın hayali ya da hurafeye benzer olmadığını izah etme gereği duyar. Şiirde cesaretiyle, ölüm korkusuna karşı hissizleşmiş tavırlarıyla Türk askeri görünür.

*Geçiyorduk önümüzde sağ cenahın bu levent
Kumandanı, yanımızda güler yüzlü zabitler.
Muhit ile cesur olduk. Siperlerde bir Bülent
Kale gibi mühekkeldi gördüğümüz her nefer (Gövsa 25).*

Türk askeriyle cisim kazanan cesaretin yanında şairin manzaradan kopmadığı görülür. “Yaşlı, mavi gözlerle Akdeniz” bulutları ve sisleriyle birlikte kesifleşen derdin sembolüne dönüşür. “Güneş altın ışıklarla”, korkusuzca savaşan Türk askerinin başında dolaşır. Şair, bu şiirde aksiyonun hâkim olduğu bir zaman dilimini hikâyeleştirir. Bunu yaparken tabiat görünümüleriyle bağını koparmaz. Ama dikkatleri artarak Türk askerinin şehadete cesurca gidişine odaklanır.

*Bu ne asil, ne müstesna bir fıtrattı yarabbi,
Amirine siper olup huzur ile ölecek.
(...)
Zaman geçti aradan, belki şimdi o nefer
Milletine yapmıştır toprağından bir siper (Gövsa 27).*

Şiir bu açıdan epik bir sahne ve bu aksiyon hâlindeki sahne içinde yüceltilmiş bir Türk askeri tablosunu barındırır.

Şairin “Boğazdan Geçerken” şiiri İstanbul’a dönüş yolculuğunun başlangıcı sırasında deniz yoluyla Çanakkale boğazında ilerlerken kendisinde uyanan intibalardan müteşekkildir. Gece karanlığında gerçekleşen bu seyrüsefer, şairin bir taraftan denizin ve göğün merkezde olduğu diğer taraftan uzaklaştığı cephe hattındaki bomba seslerinin yankısını duyduğu bir şiir âlemini meydana çıkarır. Deniz bu şiirde de şairin iç dünyasının şekillenmesinde önemli bir unsur olarak yer alır. Deniz aguşuyla, koynuyla, sessiz şikâyetleriyle sükûnetin ve koruyuculuğun kişileştirilmiş halidir. Şair bu karanlık içinde denizin koynunda akıp gitmektedir.

*Mühlik bir ağuşa benziyor deniz,
Uğrunda macera arayan da biz (Gövsa 33).*

Bu boğaz manzarasında sükûnet ve koruyuculuk vasfıyla öne çıkan denizin karşısında dağlar ve kara yerleştirilmiştir. Şair karanlığın içinde dağı döğen düşmanın ve buna karşılık veren Türk askerinin savaşını sisler içinde parlayan ışıklarla fark eder. Bu görüşle şiirdeki sükûnet havası dağılır.

*Civarda bir dağı döğen düşmanın
Sisli enginlerde gayzı parladı
Bazen tepede bir meçhul ormanın
Vakur, uğultulu cevabı vardı (Gövsa 34).*

“Yıkılmış harabeler”, “savaşan bir ordu”, “kanlar ve figanlar” tabirleriyle bir tablo canlandıran şair, tabiata hâkim güçlerin bile bu manzara karşısında geri çekilişini hayalinde canlandırır. Uzaklarda parlayan savaş ışıkları karşısında şairin başlangıçta odaklandığı gökyüzü güzellik sahnesinden çekilir. “kavga sahilleri”nin “vahşi güzelliği” bütün muhayyileyi doldurur. Bir süre sonra sona eren seslerle birlikte deniz ve kara sessizce uykuya dalar. Bu şiirde şairin cephe hattından uzaklaşmasıyla tabiat/insan istiaresini kuvvetlendirdiği görülür. Şiir bir yönüyle Türk ordusunun benzetildiği orman, hava, sema, hilal gibi varlıklarla şekillenir. Başta insan ve tabiat arasındaki ayrılık belirginken, savaşa tanıklık eden şairin hayal dünyasında bu iki unsurun birbirinin içine geçtiği görülür.

Tabiat-insan bütünleşmesinin görüldüğü şiirlerde biri de “Gurup” şiiridir. Bu şiirde gün batımı ve özellikle renklerin Mehmetçiğe benzetilerek kullanıldığı görülür.

*O uzak dağların yamaçları dün,
Temiz sevgilerle yeşildi bütün,
Matem renklerinde eriyen şu gün,
Gene birçok mavi ümit eritti (Gövs 36).*

Şairin anlattığı günbatımı aslında Mehmetçiğin şehit oluşunun istiaresidir. Güneşle birlikte değişen sönükleşen renkler, gün boyu süren “güreş”in neticesinde uyanan matem havasını yansıtmak için kullanılır. Şiirin son dördlüğü “sürmeli gözleriyle” “uzaklarda bekleyen” meçhul bir kadına odaklanır. Şair “yavuklun Mehmet’i unutma, aslan gibi yiğitti” diyerek günbatımıyla birlikte sönükleşen renklerin Mehmetçiğin şehit oluşuyla ilişkisini sağlamlaştırır. Bu şiirdeki işleyiş diğer şiirlerde olduğu gibi bir tanıklık barındırmaz. Şair gördüğü savaş manzaralarının bir sonucu olarak cephe ve cephe gerisinin akıbetini ağıt şekline dönüştürmek ister gibidir. Binlerce Mehmetçiğin şehit oluşu destansıdır, öte taraftan cephe gerisinde muhayyel bir kadın hayali ile savaşın trajik tarafı vurgulanır.

Gövs, 22 Temmuz 1915 akşamı Basra torpidosuyla Çanakkale’den İstanbul’a dönüşünü “Ayrılırken” adlı şiiriyle anlatır. Bu şiir bir veda şiiri gibidir. Şair harp meydanında tanık olduğu olaylardan, Mehmetçik hikâyelerinden, tabiatla yoğrulmuş insan manzaralarından uzakta, geminin güvertesinde uzaktan yankılanan top seslerini duymakta ve yeni bir kavganın başladığına kanaat getirir. Şiir, Mehmetçiğe, şehitlere veda edişle, dua ile sonlanır.

*Elveda ey ordularca şehitler
Tebah olmuş, mezar olmuş ümitler.
Birer civan kardeşiniz daha dün,
Ah elveda artık size büsbütün.
Didişmekten sema yorgun, yer yorgun,
Siz müebbet sulh içinde uyuyun
Yadınızı unutmayın bu cihan,
Türbenize kubbe olsun asuman (Gövs 47-48).*

Mehmetçiğe yöneltilmiş bu vedanın içinde Türk askeri “aslan kalpli”, “kale gibi kahramanlar”, “civan kardeşler” olarak nitelendirilir. Şairin cephe seyahati sırasında Mehmetçikle kurduğu ünsiyet, ayrılış yolculuğuna hüznün teminin hâkim olmasına sebep olur.

Dönüş yolculuğunun sonlanmasıyla şairin muhatabı artık bütünüyle İstanbul olur. “İstanbul’a Dönüş” *Çanakkale İzleri* kitabının son şiiridir. Şair bu manzumesinde hem İstanbul’a duyduğu özlemi, hem de geride bıraktığı Mehmetçiğin onun uğrunda nasıl kurban olduğunu dile getirir. 30 beyitten oluşan şiir 11’li hece ölçüsüyle kaleme alınmıştır. Şairin bu şiiri başlangıcından itibaren İstanbul’a yazılmış gibidir. Dört kısma ayrılan şiirin ilk bölümde şairin İstanbul’a kavuşma arzusu görünür. Başlarda savaşın dehşetinin yansıması, çatışmaların uyandırdığı hislerin tecelli ettiği deniz ve sema şairin hayal dünyasında artık İstanbul’u çağrıştıran varlıklara dönüşmüştür. Öyle ki payitahta kavuşmak için kuşlardan birinin bir torpido olmasını bile diler.

*Her dalgada her yıldızda her adım
İstanbul’un semasını aradım
Nazarımda canan gibi her an o
İstiyordum bir kuş olsun torpido (Gövsa 49-50).*

Şiirin ikinci bölümünde İstanbul’un şairin iç âleminde nasıl bir karşılığı olduğu dile getirilir. Bu kısımda tezatlarla örülü olmasına rağmen vazgeçilmez bir mekân mahiyeti taşıyan İstanbul’la karşılaşılır.

*Ah İstanbul, sen ne garip âlemsin
Hissettiğim muhabbetin hevesin
Kucağında bir zerresi duyulmaz
Lakin senden bir gün uzak durulmaz.
(...)
O güzelsin ki sevenler incinir
Firkatin de vuslatın da bir zehir (Gövsa 50).*

Üçüncü bölümde Günün ağarmasıyla şairin karşısında İstanbul görünür hale gelmiştir. Gövsa’nın tabiatla iç içe geçmiş lirizminin bu kısımda bariz bir biçimde ortaya çıktığı görülür.

*Karaların denizlerin visali
İstanbul’un o dağmık hayali
Her denizden uzanan bir gümüş kol
Eteğini öpmek için bulmuş yol
Nihayeti mavilikle kaybolan
Sahillerin her birinde bir cihan (Gövsa 51).*

Son kısımda İstanbul’a hitap eden şair Çanakkale’yi ona anlatır, hatırlatır. Türk askeri burada İstanbul için kan veren, kan döken, kurban durumunda tanımlanır.

*Gönlümde var acı, derin bir düğüm
Senin için çekileni hep gördüm
Senin için bütün âlem döktü kan
Sinendeki güzelliğe yakışan
Şu muazzam vakarınla sen de bil
Çanakkale senin için çok değil
Ah orada mahvolana yazıktır
Fakat sana kurban olmak layıktır (Gövsa 52).*

Şiire genel çerçevede bakılırsa İstanbul âdeta uğruna rakiplerin can verdiği sevgili olarak hayal edilmiştir. İstanbul'un güzelliğinin karşısında Çanak-kale'de uğruna verilen deşetli manzaralar hatırlanır.

Cephe Seyahatinden Kalan İzlerde Türk Askeri

İbrahim Alaeddin, Çanakkale cephesinde bulunduğu zaman içinde geçmişle ve bulunduğu mekânla sıkı bir bağ kurmuş ve bu durumdan doğan hayal âlemini şiire yansıtmıştır. Zaman ve mekân irtibatının tam ortasında yer alan asıl manzara Türk Askerinin, Mehmetçiğin bizzat kendisidir. Şairin farklı zamanlarda farklı asker manzaralarını anlatırken şiirlerde “Türk askeri”, “Mehmetçik” nitelemelerini kullanması yekpare bir vücut hayalini beraberinde getirir. Savaş meydanında şairin gördüğü Mehmetçik bir tarafıyla gerçekliğin bütün çıplaklığını yaşayan insan olarak belirttiği gibi, bir tarafıyla hayal âleminde yoğurulmuş üstün bir varlık tasavvuru şeklinde şiirde görünür. Buna ek olarak şairin tanık olduğu manzaralar karşısında kendi duygularının şiire yansıdığını söylemek mümkündür.

Kitabın ilk şiiri “Nöbetçi”dir. İnsan ve tabiat bağı gündeminde tutan şair bu şiire de günbatımı, gölge ve kararan dağlar manzarasıyla başlar. Fakat havanın kararmasıyla hâkim varlık tabiat olmaktan çıkar ve şair bir nöbetçi karaltılarıyla karşı karşıya kalır. Karanlığın içinde nöbetçi şair için bir insandan çok kutsal ve aşkın bir varlık olarak hayal edilir. Şair bu yüce varlığı gece boyunca izler hâledir. Gecenin içinde “civara hâkim bir heyula” şeklinde tasvir edilen dörtlükten sonra nöbetçinin kutsiyeti başına toplanan yıldızlar ve alnında görünen hilal ile pekiştirilir. Bir tarafıyla bayraklaşmış bir şahsiyet hayal edilmiş olur.

*Kimdi bu saatte sessiz dolaşan,
Her lahza büyüyen bu sakin hülya,
Bir geniş adımda tepeler aşan,
O muazzam abide, o canlı bina?
(...)
Gittikçe büyüdü her an uzandı
Heykeli tavryla o yüksek hayal.
Nihayet uzaktan gördüm toplandı
Başında yıldızlar, alnında hilâl (Gövsâ 9-10).*

“Yaralı” şiirinde gölgeler arasında uzaktan seyrettiği Türk askeriyle karşılaşan şair onu yaralanmış haliyle gözlemler. Şairin karşılaştığı bu asker görünüşüyle tarif edilir. Bu tarif ve tasvirde fiziki güç ve kuvvetin yanında şairin onu gözlemlerken zihninde oluşturduğu bir erdemli insan örneği ile karşılaşılır. Çatışmada yara almasına rağmen dirayetli ve sükûnetli bir şekilde şair ile konuşan bu asker “saf gözlerinde” ruhunda yer etmiş harp, intikam, zafer ve sıla özlemini şaire anlatır.

Manzumenin ilk kısmında yaralı askerin fiziksel tasviri yapılmıştır. İkinci kısımda şairin askerle giriştiği kıza diyalog ve askerin iç dünyasına dair sezgiler vardır. Hem fiziksel hem de ruhsal olarak kuvvetli bir Türk askeri tasviri bu şiirde görünür. Öyle ki şair yaralarına rağmen askeri “yıkılmış bir kale” ye benzeterek, kalenin sağlamlıkla özdeşleşen anlam yüküne göndermede bulunur.

*Geniş göğüs, iri metin omuzlar,
Bazusunda burç eğilen bir civan
Şimdi yerde bin güçlkle kımlıdar,
Bir yıkılmış kale gibi perişan (Gövsa 11).*

Şairin tanık olduğu olayların yanı sıra Türk askerinin ruh hâlini yansıtacak şekilde manzumeler de kaleme aldığı görülür. Bunun bir örneği olarak “Siperden Mektup” adlı manzumede şairin neredeyse bütün kitaba sirayet etmiş gözlemci şahsiyeti ortadan kaybolur. Bu şiir annesine mektup yazan bir askerın ağzından yazılmıştır. Bu dizelere manzum bir asker mektubu da denilebilir. 11’li hece ölçüsüyle yazılan şiirde cephe hattının manzaraları yerine vatansever, âşık ve anne sevgisini dillendiren bir Türk gencinin duaları yer alır. Birinci dörtlük devletin düşman tarafından yok edilmemesi için anneden beklenen dua isteğidir. İkinci dörtlükte sevdiği kızın sözlendiği ve bu sözün tamamına erdirilmemesinin temennisidir. Üçüncü dörtlükte askerın annesinden isteği kadere razı olmasıdır. Şiirde hâkim duygu ayrılık ve kavuşamamaktan doğan hüzündür. Bu bakımdan haması ya da epik bir söyleyişten uzak, insanın kalbi dünyasının işlendiği bir şiirden bahsedilebilir. Şairin kendi iç sesinden dinlenen manzara eşliğinde ortaya çıkan şiirin yanında (“Gurbet Denizi” şiirinde olduğu gibi), şairin, Türk askerini savaşın hararetinden sıyrıp konuştuğu görülür.

Türk askerinin cephe hattındaki anlatımına “Asker Ağzından” adlı manzumede rastlanır. Millî edebiyatın bir yansıması olarak koşma tarzını bu şiirde de uygulayan şair, “Siperden Mektup” şiirinin aksine çoğul bir söylem kullanır. Türk askeri bu manzumede “biz” kimliğiyle, marş edasıyla seslenir. Manzumenin ilham kaynağı şair tarafından tanık olduğu biraz da mizahi bir tarafı olan iki askerın diyalogudur. Gövsa şiirin altına bu tanık olduğu diyalogun hikâyesini verir.

Yolda duran bir nefer Gelibolu yolunu bir bulut halinde kaplayan kıtalar arasındaki arkadaşına seslenmiş, nereye gittiğini sormuştu. Öteki uzun ayrılıkların maceralarını nakle hiç de müsait olmayan birkaç saniyelik zamanda mukadderatına tabi, her vakayı memnun bir tevekkülle karşılayan temiz gönlünü şu cevapla hülasa etti: ‘Arıburnu’na bal yapmağa..’ (22).

Askerden nakledilen ve manzumenin ilham kaynağı olan “Arıburnu’na bal yapmağa” cevabı şairin tarifiyle başına geleceklere razı, savaşın getirdiği dehşetli sahnelere karşı umursamaz bir mizaca bürünmüş, bir yönüyle de içinde bulunduğu durumu alaycı bir dille ifade edebilen Türk askeri portresini ortaya koyar. Askerın cevabı aynı zamanda şiirin ilham kaynağı olur. Şair bu şiiri düşmana karşı zafer kazanacağını vadeden, kıta yürüyüşünden yükselen bir ses olarak düzenlemiştir. Bu söyleyiş, halk şiirinde kullanılan koçaklama olarak adlandırılabilir epik bir söyleyişi çağırır.

*Biz Çanakkale’yi demir yürekle
Kurtarmaya geldik candan emekle.
Düşmanı boğmaya yelken kürekle
Seddülbahr önünde sal yapacağız (Gövsa 23).*

Son dörtlükte Türk askerinin alaycı tavrıyla birleşen merdane tavrı ön plana çıkartılır.

*Kıvırıp o cansız bileklerini
Kaçırıp İngiliz bebeklerini
Ürkütüp kâfirin sineklerini
Şu Arıburnu'nda bal yapacağız (Gövsa 23).*

Bazı şiirlerde görülen iç dünyasıyla yansıyan, bazen yaralı bir şekilde görünen Türk askeri bu şiire ilham veren askerin mizacını taşıyan bir şekilde hayal edilir. Bunlar şiirdeki tabirlerle, anayı, kızı kadere bırakmış, talihin gönülde açtığı sızıya katlanan, aklında sadece düşmanı defetmek olan, bunun için de gerekirse “mavi denizi al yapacak” askerlerdir.

Gövsa'nın Çanakkale müşahedelerini yansıttığı, bu tanıklık sırasında da Türk askerinin mizacını tasvir ettiği şiirlerden biri de “Siperler Arasında” adını taşır. Şiirin dipnotunda verilen bilgilerden, şairin Kumandan Cafer Tayyar Bey'in refakatinde Seddülbahir siperlerine ilerlediği, manzumenin de buradan doğduğu anlaşılır (Gövsa 24). Bu şiirde şairin ilerleyişine paralel bir biçimde kumandan başta olmak üzere Türk askerinin hâl, hareket ve görünüşlerinin tasvir edilmesinden bahsedilebilir. Şiirde iki nokta üzerinde durulduğu görülür. Birincisi kumandanın gösterdiği cesaret, ikincisi siperlere doğru ilerleyişle birlikte yer yer karşılaşılan Türk askerinin dirayetli duruşu. Şiirin her iki yönü Türk'ün savaş meydanında ortaya koyduğu cesaret, kahramanlık ve azmini gösterecek şekilde inşa edilmiştir. Kurşun seslerinin arasından yükselen uyarı sesiyle başlayan şiir, intikal durumundaki insanlardan biri olan şairin izlenim ve dikkatleriyle şekillenir. Önderlik eden kumandanın cesaretine odaklanan şair, etrafında savaşa rağmen gülümsemeyi bırakmayan ve kaleye benzettiği askerleri görmeye başlar.

*Geçiyorduk, önümüzde sağ cenahın bu levent
Kumandanı, yanımızda güler yüzlü zabıtlar
Muhit ile cesur olduk. Siperlerde bir Bülent
Kale gibi müheykeldi gördüğümüz her nefer (Gövsa 25).*

Şair bir aralık oyulmuş topraklar, medfun şehitler ve düşman hattı manzarası arasından “mavi gözlerle Akdeniz”i görür. Denizin bulutları ve sisleri derde, suda beliren izler ise “hıçkırın yâd”a dönüşmüştür. Şair bu kısa görüşten uyanır ve siper hattının içine odaklanır. Burada hareketten ziyade bekleyişi vurgulayan bir dekor anlatılır. Şair Türk askerinin bekleyişini siper tasviriyle birleştirerek yansıtır.

*Vardı bütün süngülerde bir telaşsız intizar.
Mazgallarda beklenirdi her an küstah bir hayal.
Oyuk raflar üzerinde bekliyordu bombalar.
Bekliyordu orda bütün millî, ırsî infial (Gövsa 25).*

Ardından gelen dizelerde bekleyişin ölüm gibi ciddi ve derin bir olguyla ilgili olduğu vurgulanır. Fakat bu olgunun karşısında heybeti, cesareti ve fedakârlığıyla Türk askeri vardır. Bu neferler kaleleri devirecek kuvvette, Türk ırkına mahsus bir cesaretle boylu poslu, aslan gibi, asil bir fitrata sahiptirler. Öyle ki şairin cephede çizdiği dehşetli manzara Türk askerlerinin kemikleriyle diktiği bir abide olarak yükselir.

*O askerin ölümleri bekleyişi ne yüksek.
Gözlerinde kalplerinin gevşemiyen kuvveti.
Her birisi bâruları devirecek bir erkek,
Cevherinde Türk ırkının mütevekkil cür'eti.
Güneş altın ışıklarla başlarında dolaşır,
Terli, yanık alınlara böyle çelenk yaraşır.
(...)*

*Burada tehlikeler azme mani değildi
Azmuğrunda kemiklerden abideler dikildi.
(...)*

*Kayıtsızca tırmanmağa hazırlandı kumandan.
O sırada yüzü kumral gölgelerle örtüülü,
Vicdanının yükseklığı gözlerinde parlayan
Boylu postlu, aslan gibi bir Türkoğlu göründü,
(...)*

*Bu ne asil, ne müstesna bir fitrattı yarabbi,
Amirine siper olup huzur ile ölecek (Gövsa 26-27).*

Şiirin son dizesinde siperlerden zaman ve mekân bakımından uzaklaşıldığı görülür. Şair geçen zamanın ardından, kumandanına siper olmak isteyen askeri hatırlar ve onu, toprağıyla millete siper olurken hayal eder.

*Zaman geçti aradan, belki şimdi o nefes
Milletine yapmıştır toprağından bir siper (Gövsa 27).*

İki yorumlama da Türk askerinin maddi ve manevi vatan hizmetine devam ettiğine dair inancın şairde yaşadığını gösterir. Bu inanç cephe hattında gördüğü asker manzaralarının bir sonucu olarak ortaya çıkar. Zira dizelerde kahramanlık ve fedakârlık izlenimleri oldukça fazladır. Şair bu mizacın savaşıla sınırlandırılmayacağını düşünüyor olmalı ki, Türk askerinin değişmez bir mizaç suretinde hayal eder.

“Bir Kurşun” adlı şiir diğer şiirlerden çok farklı bir ruh hâlinin ürünüdür. Kitaptaki şiirlerde Gövsa'nın Çanakkale'yi mekân olarak algılaması, Türk askeriyle karşılaşması, kendi hislerini terennüm etmesi, onun gözlem yoluyla şiirini oluşturduğunu gösterir. Bununla birlikte “Bir Kurşun” şiirinden ve şiire düşülen dipnottan anlaşıldığına göre şair, cephedeki mücadeleyi sadece gözlemlemekle kalmamış, cephe hattında bir kere de olsa düşmana kurşun sıkma eyleminde bulunmuştur.

*Sağ cenahın en ileri ve burada fecaat ve dehşetini pek zayıf bir surette
anlattığım siperlerini gezerken bir mavzer aldım ve kum torbaları arasındaki
delikten düşman mazgalını nişanlayarak ateş ettim. Hayatımda ilk ve belki son
defa düşmana bir kurşun atmış oluyordum (Gövsa 28).*

Şiir cepheye uzaktan bakan bir şairin yavaş yavaş mücadelenin bir ferdine dönüşmesinin göstergesidir. Burada Türk askerinin iç âlemini hayal etmek yerine eline silah aldığı ve düşmana karşı bunu kullandığında bir insanın nasıl bir psikolojiye büründüğü görülür. Romantik, lirik belki Fecr-i Âtî yıllarının izlerini taşıyan şair, silahı ateşlediği zaman farklı bir kişiliğe bürünür. İlk hisler kendi

mizacına yabancı bir iş yaptığı ve hareketini vahşileşmek fiiliyle tanımladığı düşüncesi etrafında oluşur.

*Naaşlardan tüten müdhiş bir koku
Bırakmadı bende ne his, ne korku,
Dimağında o kokunun sıkleti,
Ta içimde düşman kini, nefreti,
Bir an için şahsiyetim değişti
Bu yaptığım bana uzak bir işti:
Vahşi olmuş, susamışım ben kana,
Nişan alıp ateş ettim düşmana (Gövsa 29).*

Kanlar, cesetler vücut parçalarına şahit olan şairin kin ve öfke duygusu artar. Başlangıçta kendisine yabancı gelen hisler, çevresinde şehit olmuş Türk askerine ait bedenlerle düşmana yöneltilmiş bir nefrete dönüşür. İkinci kısımda düşmana hitap ederek, milletin ümidinin önüne gayzıyla dikildiğini, Türk'ü cihana yanlış tanıttığını, dinini beğenmediğini ve şehirlerine kitaplarına girmiş nefret içeren “Türk” tanımlarıyla kendisinde oluşan kinin sebebinin açıklar. Öfkesinin bir nişanı olarak da sıktığı kurşunu gösterir.

*Dolaştığım her şehrinin izinde,
Okuduğum her cildinin içinde
Bana ait bir kin buldum ki zinde...
İşte gayzı, kini dolmuş ruhumun
Sana karşı hulasası: bu kurşun... (Gövsa 30).*

Gövsa bu şiirinde anlattığı tecrübelerle Türk askerini tasvir etmek yahut onun iç dünyasını hayal etmek, onu bir kahramanlık abidesi gibi göstermek çabasından sıyrılır, bizzat Türk askerine öykünür onunla bütünleşir askerin şahsında Türk milletine aidiyetini vurgular ve düşmana olan nefretini eyleme döker.

Türk askerinin bütüncül bir biçimde nitelendirildiği şiiri “Türk Askerleri” adlı şiiridir. Bu şiirde fert, şairin iç dünyası yahut manzaradan doğan intibalar yerine Türk askerleri tek bir vücut gibi tasavvur edilir. Teşbih sanatıyla örülmüş ilk dörtlükte “İçinde kasırga dönen orman”, “çoşkun bir umman”, “tarihe akan bir tufan” ve “bayrağı köpürmüş kan” tabirleri kullanılarak Türk askeri devinen devasa güçlere benzetilir. İkinci dörtlükte Türk askerinin soyca kutsallığı vurgulanır ve Her biri için büyük hakan benzetmesi yapılır. Üçüncü dörtlüğün benzetmesi dini bir atıfla sağlanır. Türk askerinin kalbi Kur'an'a benzetilir. Burada her Türk askerinin ümidini, hayalini bir kenara bıraktığı, fedakârca “yol” olarak tanımlanan bir akıbete yani savaş ve şehadete kendini adadığı anlatılır.

*Ümidi, hayali bırakmış engine,
Kendini vermiş bu yolun ahengine
Aldırmaz cihanın değişen rengine.
Göğsünde bir kalbi var ki Kuran gibi (Gövsa 31).*

Türk askerinin cephedeki kahramanlıklarının yanında cephe gerisindeki çadır koğuşları da ziyaret eden Gövsa, burada karşılaştığı yaralı askerlerin etkisinde

kalır. “Yaralının Derdi” başlığını taşıyan manzume ağzı ve çenesi bomba sebebiyle parçalanmış bir askerin durumundan mülhem bir şiir olarak ortaya çıkmıştır. Şair şahit olduğu manzarayı şöyle anlatır:

17 Temmuz Cumartesi günü Çanakkale sahra hastanelerini ziyaret etmiştik. Ağır yaralılara mahsus büyük çadır koğuşlarda türleri ürperten korkunç yaralılar vardı. Hele o aralık pansımanı yapılanlar arasında bir mecruh görmüştük ki bir bomba sadmesiyle yüzü dağılmıştı. Ağzı, çenesi hemen tamamilere dökülmüş, boyunla burun arasındaki kısım müthiş bir oyuk halinde kalmıştı. Yaşayacağı hakkında ümitler pek az olan bu kahraman yaralı, ayakta hiçbir müşteki hareket yapmaksızın o korkunç yaranın temizlenmesini bekliyor, bize sabırlı ve tevekküllü gözlerle bakıyordu. Ben o askerin, Türk ırkının bütün mahrumiyet ve felaketlerini ifşa eden bakışlarından hissettiklerimi işte şu manzume ile tesbit etmek istedim (Gövsa 37).

Şair etkisinde kaldığı askerin durumu karşısında onun düşüncelerinin tercümanı olmak adına şiirini oluşturur. Şair ve asker arasında kurulan göz teması, şairin zihninde askerin konuşurulmasına vesile olur.

*Söylesen o kadar duymazdım belki
Hissettim gözlerin bana diyor ki: (Gövsa 38).*

dizelerinden sonra askerin düşünceleri hayal edilir. Şiir söyleyin redifiyle askerin konuşamaması arasında oluşan tezadı barındırır. Kitap içindeki diğer şiirlerde de görülen halk şiiri söyleyişinin hâkim olduğu dizelerde anne hasreti ve vatan sevgisi birlikte görünür. Öte taraftan yaralı askerin görünen derdinin yanında iç dünyanın dertleri de başkadır. Yaşlı annesinin tek başına nasıl yaşayacağını, uzak kaldığı köyünde harmanı kimin süreceğini ve annesinin zulüm görmesinden duyduğu endişeyi düşünerek dertlenir.

*Ekin olsa harmanı kim sürecek?
Haram olsun milletime bu emek
Beyaz saçlı anam yerse bir değnek
Jandarmalar hoş davransın söyleyin (Gövsa 39).*

İlerleyen dizelerde halkın ayaklanmasını temenni eden yaralı asker, babasının ve kardeşlerinin akıbetini anlatır. Şair Türk’ün yaşadığı savaşın sadece düşmana karşı olmadığını, askerin iç dünyasında başka bir savaş durumu olduğunu dile getirmiş olur.

*Babam, dedem kaldı Moskof elinde,
Kardeşlerim vuruldu Rumelinde
Çanakkale her köylünün dilinde
Dolaşırken beni ansın söyleyin (Gövsa 40).*

Askerin hatırlanmak arzusunun yanında son dize on beş yaşında kendisini askere uğurlayan sevgiliye yöneltilen bir dilekle biter.

Bu hâlimi duyup yansın, söyleyin (Gövsa 40).

“Yaralının Derdi”, yiğitliğin, sabır ve tevekkülün şahsında toplandığı bir askerin aynı zamanda trajik bir yaşantısının olduğuna dikkat çekmek üzere biçimlenmiş gibidir. Savaş meydanında şairin sık sık gördüğü cesaret ve kahramanlık

yanında, Türk askerinin yaralanmasının karşısına yerleştirilen ve görünmeyen daha büyük ıstırapların olduğu vurgulanır. Şair, çenesi tamamen parçalanmış bir Türk askerinin sakinliğinin sebebini onun daha idealist ve manevi dertleri olmasında bulur.

Son olarak “İnsanlık Aşkı” şiirinde Türk askerinin vicdani yönüne odaklanılır. Manzumenin yapısı hikâye etme üzerine kuruludur. Yaralılar arasında bir Fransız esiriyle karşılaşan şair, onun biraz da riyakârca bulduğu savaşa katılma ve esir düşme hikâyesini dinler. Esir, Çanakkale’yi daha önce bilmediğini, kolay bir savaş olduğuna ikna edildiğini, insanlık aşığı olduğu için Türklerin yamyam olmadığını anlayınca teslim olduğunu anlatır. Şair esirin kokusuna da değinir. Buna göre esirin yanındaki yatakta “kuvvetli” ve “iri” bir Türk yatmaktadır. Esir, yaralı Türk’ün komşuluktan bıkip, uyurken onu boğmasından korkar. Şair içlerinden birinin “yaralanmış bir kaplan” ve “yıldırıma göğüs veren bir kaya” olarak nitelenen Türk askerine Fransız hakkında ne düşündüğünü sorar. Şair şiirin bu kısmından sonra Türk askerinin asil ve vicdanlı yönünü göstermek üzere onu konuşturur:

*Kudret ile tevekkülü her halinde toplayan
O tabii vekariyle cevap verdi kahraman:
A efendi, bırak düşkün garibi,
Bizim gibi o da gönül sahibi.
Sözlerinden kuvvetliydi müstesna
Halindeki o erkekçe istiğna
Vicdanımda bir yenilmez itminan
İle kalben demiştim ki o zaman:
Sensin ey Türk âlemin en saf ırkı,
İnsanlığın en samimi aşkı... (Gövsâ 32-33).*

Şair iki asker üzerinden iki milleti ve bu iki milletin “insanlık aşkı” bağlamında gerçekte nerede durduğunu açıklığa kavuşturur. Şiirde kullanılan “Fransız”, “riyakârlık”, gibi kelimeler Batı’yı niteler. Türklere Batılıların yakıştırdığı “yam-yamlık” yalanı da düşman askeri tarafından dillendirilir. Manzumede insanlığın aşığı olduğunu söyleyen yani hümanist bir Batılı karşısına, hakikatte insanî, vicdanî değerleri yüksek; ahlâk ve tevekkül sahibi bir Türk yerleşir. Fransız askerinin öldürülme korkusuna karşın kuvvetli ve kudretli Türk askerinin düşmanı hakkındaki duygu ve düşünceleri “garip” “bizim gibi” ve “gönül sahibi” kelimelerinden ibarettir. Türk askerinin tavrı ise şair tarafında ırki bir saik olarak algılanır. Şair için, bu davranışlar Türk’ün âlemdeki ırk üstünlüğünün bir göstergesidir.

Sonuç

Kıtaaptaki şiirlere bütün olarak bakıldığında insan, mekân ve zaman bütünlüğüne sahip bir varlık gibi görünür. Şair dış dünyadaki bu bütünlüklü görünüme hislerini de ekleyerek, mensubu olduğu milletin hasletlerini şiiriyle tasvir etmeye çalışır. Şiirlerde savaşın kan ve vahşetten oluşan gerçekliğinin yanında, Türk askerinin cesaretli ve vicdanlı tarafı önemli bir yer tutar. Şairin hatıralarının kuvvetli bir ilham kaynağına dönüşmesiyle yazılan bu şiirler, Türk /Türk askeri imgesinin oluşmasına katkı sağlamışlardır. Böylelikle bireysel hatıralar ortak hafızanın mahsulü olma imkânı bulmuşlardır. Öte taraftan bu şiirlerin yazılmasının İbrahim Alaeddin için millî ve vicdanî bir sorumluluk olduğu anlaşılır.

Şairin kitabının önsözünde verdiği bilgilere göre bir heyete dâhil olarak Çanakkale'ye gidişi, savaş döneminde orduya moral desteği sağlama ve halkı bilgilendirme açısından işlevsel amaçlar taşıyor görünse de Gövsa'nın iç âleminde derin izler bıraktığı, bu yönüyle de manzumeye dönüşecek bir tesir oluşturduğu söylenebilir. Şairin savaş sonrasında yeniden cephe hatralarına dönmesi Çanakkale'nin, ruhuna tesir ettiği bir göstergesidir. Bu tesirin, şiirlerde, mekânın şartlarının yanında ağırlıklı olarak insan manzaralarından, daha doğrusu Türk askerinin savaş meydanında somut bir görünüm kazanan şahsından doğduğu görülür.

Gövsâ, Türk askerini tarif ederken duygusal bir yakınlık kurduğu, eylemlerine şahit olduğu bir insan tipinin trajik ve ideal yönünü ele alır. Bir tarafta milletin varoluş mücadelesini verirken pek çok cesaret örneği sergileyen ve tavrında vakur olan Türk askeri, diğer tarafta, köyünden ve ailesinden kopup gelmiş ve büyük ihtimalle geri dönmeyeceğinin farkında olan, anneden, yardan ayrı kalmış evlat ve eş durumunda bir genç vardır.

Kıtaba bütün olarak bakıldığında şairin cephe hattına varmadan önce ve cephe hattından uzaklaşmasıyla tabiat/insan istiaresini kuvvetlendirdiği görülür. Bu durum Gövsa'nın şiirlerinde tabiat-insan irtibatının yerleşmiş bir tem olduğunu gösterir. Şairin ediplerden oluşan bir heyetle katıldığı Çanakkale seyahati, tabiatın içindeki insanın intibalarıyla başlamış Türk askerinin Çanakkale'deki durumu, şiirinin mecrasını değiştirmiş, şairi yıllar sonra bu zaman mekân boyutuna dönmeye mecbur etmiştir.

Şair, Çanakkale'ye gidiş vazifesine uygun bir biçimde şiirlerini gözlemci, tasvirici bir şekilde yazmıştır. Çanakkale izleri ağırlıklı olarak edebî taraflıyla öne çıkmış olsa da şairin şiirlerine ilham veren yaşadığı olaylara dair düştüğü dipnotlar, şiir kitabının tarihi bir vesika mahiyeti taşıdığını gösterir. Gövsa'nın bazı şiirlerinde, onlara ilham olan hatralara yer vermesi, şiirin manzumeye dönüşme sürecini göstermesi bakımından değerlidir. Böylece şair manzumelerini meydana getiren çağrışımların nasıl doğduğu bilgisini de vermiş olur.

KAYNAKLAR

- Banarlı, Nihat Sami. *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*. no. 2, MEB Yayınları, 1987.
- Çakır, Ömer. *Türk Şiirinde Çanakkale Muharebeleri*. AKMB Yayınları, 2004.
- Çetin, Atilla. "İbrahim Alaeddin Gövsa." *İslam Ansiklopedisi*, c. 14, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996, ss. 158-160.
- Durmuş, Mitat. "Çanakkale Şiirleri Bağlamında Millî Romantik Duyuş Tarzı." *Çanakkale Savaşı ve Tarihi I*. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A. Ş. Yayınları, 2006, ss. 385-392.
- Eliuz, Ülkü. *İbrahim Alaeddin Gövsa Hayatı, Şiirleri*. 1996. Fırat Ü, Yüksek lisans tezi.
- Geçer, Genç Osman. "Türk Ediplerin Çanakkale Cephesini Ziyareti ve Yansımaları." *Türk-bilig*, 2016, no. 31, ss. 189-204.

Gövs, İbrahim Alaeddin. *Çanakkale İzleri*. İstanbul Maarif Matbaası, 1926.

Gövs, İbrahim Alaeddin. *Çanakkale İzleri*. AKMB Yayınları, 1989.

Gürel, Zeki. *İbrahim Alaeddin Gövs*. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1995.

YAZARLARIN KATKI DÜZEYLERİ: Birinci Yazar %100.

ETİK KOMİTE ONAYI: Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

FİNANSAL DESTEK: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.